

www.ketab.ir

در جستجوی سعادت عمومی
جلد دوم - درآمدی بر توانمندسازی حکومت و جامعه

مرکز توانمندسازی حکامیت و جامعه جهاد دانشگاهی

مدیر طرح: احمد میردلی

منتظر: کمال رجوی

ناهمکاری: حمید اوزدهندگان

سرشناسه	میدری، احمد، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور	در جستجوی سعادت عمومی/مدیر طرح احمد میدری؛ مصاحبه و تنظیم حسین موسوی.
مشخصات نشر	تهران: روزنه، ۱۴۰۰ -
مشخصات ظاهری	ج: ۱؛ ۵/۵x۱۴ س.م.
شابک	دوره: ۴-۲۲۱-۲۳۴-۶۲۲-۹۷۸؛ ج: ۱؛ ۱-۲۲۲-۲۳۴-۶۲۲-۹۷۸؛ ج: ۲؛ ۸-۲۲۲-۲۳۴-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فیا
مندرجات	ج: ۱. بازخوانی انتقادی مشروطسازی قدرت- ج: ۲. درآمدی بر توانمندسازی حکومت و جامعه
موضوع	مشارکت اجتماعی -- ایران
موضوع	Social participation -- Iran -- Government policy:
موضوع	گروه‌های اجتماعی -- ایران -- جنبه‌های سیاسی -- تاریخ
موضوع	Social groups -- History -- Political aspects -- Iran --
موضوع	دموکراسی -- ایران -- تاریخ
موضوع	Democracy -- Iran -- History:
موضوع	گروه‌های اجتماعی -- ایران -- جنبه‌های سیاسی -- تاریخ -- قرن ۱۳ ق. ۱۴
موضوع	Social groups -- Political aspects -- Iran -- History -- 19 - 20th century:
موضوع	قدرت (علوم اجتماعی) -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۳ ق. ۱۴
موضوع	Power (Social sciences) -- Iran -- History -- 19th-20th century:
موضوع	ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۱۳ ق.
موضوع	Iran -- Politics and government -- 19th century:
موضوع	ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۱۴
موضوع	Iran -- Politics and government -- 20th century:
شناسه افزوده	موسوی، حسین، ۱۳۶۹ -، مصاحبه‌گر
رده بندی کنگره	H۴۳۷۳
رده بندی دیویی	۳۲۸/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۷۶۴۵۲۴۸

در جستجوی سعادت عمومی (۲)

درآمدی بر توانمندسازی حکومت و جامعه

مدیر طرح: احمد میدری

دستیار: کمال رضوی

با همکاری جمعی از پژوهشگران

چاپ اول: ۱۴۰۰

قیمت: ۹۵۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: پردیس دانش

آدرس: خیابان مطهری، خیابان میرزای شیرازی جنوبی، پلاک ۲۰۲، طبقه ۳، انتشارات روزنه

تلفن: ۸۸۵۳۷۳۰ - ۸۸۵۳۶۳۱ نمابر: ۸۶۰۳۴۳۵۹

شابک دوره: ۴-۲۲۱-۲۳۴-۶۲۲-۹۷۸

ISBN: 978-622-234-423-8

شابک: ۸-۴۲۳-۲۳۴-۶۲۲-۹۷۸

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
بخش اول: بنیان‌های نظری	۶۳
فصل اول: مسئله اصلی توسعه: عبور از جامعه شکستنده به جامعه بالغ	۶۵
فصل دوم: توازن بین دولت و جامعه قوی، سنگ بنای ساختمان آزادی	۷۳
فصل سوم: آزادی و رفاه اجتماعی در گرو ائتلاف برای توسعه	۹۱
بخش دوم: بیراهه دولت ضعیف	۱۰۳
فصل اول: آزادیخواهی در دولت و جامعه ضعیف؛ انقلاب مشروطه	۱۰۵
فصل دوم: بی‌سرانجامی استبداد منور	۱۴۱
فصل سوم: سوریه و لبنان؛ جامعه ترس خورده و دولت‌های ورشکسته	۱۵۹
بخش سوم: بیراهه جامعه ضعیف	۱۷۱
فصل اول: دیالکتیک تضعیف جامعه و فروپاشی حکومت پهلوی	۱۷۳
فصل دوم: تضعیف جامعه در حکومت‌های اقتدارگرا	۲۵۳
بخش چهارم: بیراهه منازعه	۲۸۹
فصل اول: فرجام نهضت ملی بر بستر منازعه سیاسی	۲۹۱
فصل دوم: تجربیات جهانی راهبرد منازعه	۳۲۷
بخش پنجم: راه برون‌رفت: جامعه متشکل و دولت نیرومند	۳۵۱
فصل اول: روابط حکومت با نیروهای مذهبی و اقتصادی در عصر صفوی	۳۵۳
فصل دوم: مناسبات حکومت و نیروهای اجتماعی در عصر سامانی	۴۰۹
فصل سوم: نقش آفرینی اصناف؛ ضرورتی فراموش شده	۴۲۹
فصل چهارم: ائتلاف‌سازی، کلید گمشده تشکیل یابی: تجربه آفریقای جنوبی، سوئد و لهستان	۴۶۱
فصل پنجم: بازخوانی تجربه شیلی	۴۸۳

۱۴۹	چرا استبداد منور؟
۱۵۵	بن بست استبداد منور در غیبت امر اجتماعی
۱۵۸	کتابنامه
۱۵۹	فصل سوم: سوریه و لبنان؛ جامعه ترس خورده و دولت های ورشکسته
۱۵۹	مقدمه
۱۶۱	سوریه: دولت ناتوان در مواجهه با میادین نبردهای چندجانبه
۱۶۴	لبنان؛ سکناریسم و برآمدن دموکراسی فرقه ای
۱۶۸	نتیجه گیری
۱۶۹	کتابنامه
۱۷۱	بخش سوم: پیراهه جامعه ضعیف
۱۷۳	فصل اول: دیالکتیک تضعیف جامعه و فروپاشی حکومت پهلوی
۱۷۳	مقدمه
۱۷۵	مبانی ساخت قدرت حکومت مطلقه پهلوی
۱۷۷	ایجاد نظام بوروکراتیک نوین در دوره پهلوی
۱۷۸	سرکوب نیروهای اجتماعی توسط ائتلاف دیوان سالاران - نظامیان
۱۷۹	کنترل مجلس و احزاب
۱۸۵	کنترل و سرکوب مطبوعات
۱۸۷	مقابله با اتحادیه های کارگری
۱۹۸	سرکوب تشکل های دانشجویی
۲۰۴	سیاست های تقابل جویانه در برابر ایلات و عشایر
۲۰۸	تقابل با روحانیون و نیروهای مذهبی
۲۱۲	تغییر در نظام بوروکراتیک
۲۱۳	افزایش درآمدهای نفتی
۲۱۷	فساد اداری و ناکارآمدی نظام بوروکراتیک
۲۲۵	ساختار رانتهی و حضور گروه های متنفذ
۲۲۷	دخالت شاه در امور اداری و پوشالی شدن مناصب

۲۳۶.....	سبقت وجه نظامی از وجه بوروکراتیک (حرکت به سوی ملیتاریستی شدن)
۲۴۴.....	نتیجه‌گیری
۲۴۷.....	کتابنامه
۲۵۳.....	فصل دوم: تضعیف جامعه در حکومت‌های اقتدارگرا
۲۵۳.....	رکود بزرگ و برآمدن حکومت‌های اقتدارگرا
۲۵۴.....	بحران بدهی‌ها و سقوط وال استریت
۲۵۶.....	هم‌کناری فقر و فراوانی
۲۵۷.....	شوروی؛ جامعهٔ مرعوب در سایهٔ دولت توتالیتار
۲۵۸.....	تحمیل نظم اشتراکی
۲۵۹.....	از اردوگاه‌های کار اجباری تا محاکمات سیاسی
۲۵۹.....	کمونیسم جنگی؛ افزایش هم‌مونی حکومت بر جامعه و اقتصاد
۲۶۰.....	سرنوشت کارگران و روستاییان
۲۶۲.....	تصفیه‌های حزبی
۲۶۶.....	آلمان؛ توده‌های سرخورده و ظهور پیشوا
۲۶۷.....	اقتصاد رو به زوال
۲۶۸.....	نیرویابی هیتلر از میان مطرودان اجتماعی
۲۷۱.....	سرکوب نیروهای اس. آ. توسط گشتاپو (اس. اس.)
۲۷۲.....	نادیده‌انگاری رفاه اجتماعی و برآمدن ملیتاریسم
۲۷۲.....	به سوی دیکتاتوری فراگیر
۲۷۳.....	شبِ دشنه‌های بلند
۲۷۵.....	سیاست اصلاح نژاد، نظام تربیتی و کنترل اتحادیه‌های کارگری
۲۷۶.....	چین؛ عصر حکومت‌های ستیزه‌جو
۲۷۸.....	استحکام نظام بوروکراتیک به رهبری مائوتسه‌دونگ
۲۸۱.....	هم‌مونی فراگیر حزب کمونیست چین
۲۸۱.....	میراث کمونیسم چین؛ جامعهٔ گرسنه و قحطی‌زده
۲۸۲.....	مدرنیزاسیون، اصلاحات ارضی و انقلاب فرهنگی

دوره قاجار.....	۴۳۵
۱. ساز زمان	۴۳۵
۲. کارکرد اجتماعی	۴۳۷
۳. مالیات بندی	۴۳۸
۴. قیمت گذاری و استاندارد کیفیت محصول	۴۴۰
۵. کارکرد سیاسی اصناف	۴۴۱
دوره پهلوی	۴۴۳
کتابنامه	۴۴۷
فصل چهارم: ائتلاف سازی، کلید گمشده تشکیل یابی: تجربه آفرینای جنوبی، سوند و لهستان	۴۴۹
مقدمه	۴۴۹
دوراهی خشونت و توانمندسازی در گذار از نظام آبارتاید	۴۵۱
سوسیال دموکراسی سوند، الگویی برای توانمندسازی دولت و جامعه	۴۵۸
ائتلاف علیه طبقه متوسط	۴۵۹
فاشیسم یا سوسیال دموکراسی: نقش آفرینی جامعه قوی در نجات دولت	۴۶۰
نقش فعال حزب کارگری سوسیال دموکرات	۴۶۱
لهستان چگونه در دالان باریک آزادی، گام نهاد؟	۴۶۴
استالین زدایی از اتحاد جماهیر شوروی (۱۹۵۳-۱۹۵۶)	۴۶۴
گزارش خروش جف و آغاز استالین زدایی	۴۶۵
وقایع اکتبر در لهستان	۴۶۶
اصلاح طلبی در لهستان: الگوی گومولکا	۴۶۷
خیزش اعتراضات و افول گومولکا	۴۶۸
اقدامات عصر اوارد گیژک	۴۶۹
پیشگامی لهستان در اعتراضات: جنبش همبستگی	۴۷۰
جامعه متشکل و حکومت محتاط: خردمندی دوسویه	۴۷۰
جامعه تنومند و مردم همبسته: لخ والسا و همبستگی علیه استبداد	۴۷۲
لهستان، تشکیل یابی جامعه و پلورالیسم سندیکیایی	۴۷۳

- ۴۷۵..... در کارگاه کشتی سازی لنین
- ۴۷۵..... گلاس‌نوست و پرسترویکا؛ از فروپاشی تا سرزدن جامعه نیرومند
- ۴۷۶..... خودویژگی‌های جامعه مدنی لهستان؛ لخ والسا و جنبش همبستگی
- ۴۷۷..... از شوک درمانی تا سه جانبه‌گرایی
- ۴۷۸..... نتیجه‌گیری
- ۴۸۰..... جمع‌بندی
- ۴۸۲..... کتابنامه
- ۴۸۳..... فصل پنجم: بازخوانی تجربه شبلی
- ۴۸۳..... چرا جنبش‌های مردم‌سالار به دیکتاتوری می‌انجامد و چگونه گذار موفقیت‌آمیز امکان‌پذیر است؟ ...
- ۴۸۵..... کودتا، واکنشی به بازتوزیع قدرت سیاسی
- ۴۸۸..... مردم‌سالاری محدود و مدیریت شده
- ۴۹۰..... شیوه انتخاب نماینده پارلمان در شبلی
- ۴۹۳..... کتابنامه

مقدمه^۱

هدف و مأموریت اصلی «مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه»، تدوین برنامه‌ها، سیاست‌ها و اقداماتی است که می‌تواند به طور هم‌زمان به توانمندی حکومت^۲ و جامعه بینجامد. در این چهارچوب، توسعه ایران نیازمند توانمندسازی توأم حاکمیت و جامعه است. در نگاه نخست این ایده بدیهی می‌نماید و مانند بسیاری از دیدگاه‌ها، جمع تمامی خوبی‌ها در آن تصور می‌شود. اما برخلاف این تصور، ایده توانمندسازی توأم حاکمیت و جامعه با دیدگاه‌های مرسوم و تلاش‌های به عمل آمده در تاریخ معاصر ایران متفاوت است.

قبل از تشریح این ایده بهتر است به تعریف مفهوم توانمندسازی جامعه پرداخته شود. منظور از توانمندسازی جامعه همان معنای مرسوم از توانمندسازی است: «میزان توانایی مردم در حاکمیت بر سرنوشت خویش یا توانایی آن‌ها در حفظ منافع و جلوگیری از تضییع حقوق فردی و جمعی‌شان». هر آنچه موجب شود جامعه‌ای واجد درجاتی از این صفت

۱. این مقدمه حاصل گفت‌وگوهای مستمری است که در مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه انجام گرفته و توسط احمد میدری و کمال رضوی تدوین شده و نگارش یافته است. اندیشمندان و پژوهشگران زیادی در این راستا، نکات مفید و راهگشایی را متذکر شده‌اند؛ از جمله از نکات آقایان دکتر محمدعلی اکبری، عبدالعلی رضایی، حمید امین اسماعیلی، خسرو قبادی و محمد نعیمی‌پور بهره‌مند شده‌ایم و از این بابت از همفکری این عزیزان سپاسگزار می‌کنیم. بدیهی است که مسئولیت مطالب ذکر شده متوجه نگارندگان مقدمه است.

۲. در این مقدمه، واژه «حکومت» را مترادف با state به کار برده‌ایم که در بیان فنی علوم سیاسی اغلب به «دولت» ترجمه شده است. از آنجا که دولت در افواه عمومی بر قوه اجرایی حکومت اطلاق می‌شود، ترجیح دادیم از همان مترادف عمومی «حکومت» استفاده کنیم. باین حال در این متن، در مورد مصادیق تاریخی و مشخص حکومت، واژه «دولت» به کار برده می‌شود.

که مجلس و انتخابات آزاد و سایر نهادهای مردم سالار نقطه پایانی مردم سالاری است. مردم سالاری فرایندی است که وجود و تثبیت نهادهای مردم سالار به آن ختم خواهد شد؛ اما مسیر گذر به سمت آن نقطه پایانی تشکیل یافتن نیروهای اجتماعی است. به میزانی که نیروهای اجتماعی در قالب اتحادیه‌ها، انجمن‌های صنفی، اصناف و سایر تشکلهای اجتماعی متشکل می‌شوند، هم به سوی تحقق نهادهای مردم سالار جامعه حرکت خواهند کرد و هم می‌توانند در وضعیت موجود از حقوق و منافع خود دفاع کنند. تفاوت این برداشت از حاکمیت مردم بر سرنوشت خویش یا برداشت مرسوم از مردم سالاری موضوع محوری این مجموعه است.

منظور از توانمندسازی حکومت مجموعه اقدامات و نهادهایی است که قدرت قهریه را در انحصار دولت قرار می‌دهد، ظرفیت مالیات‌ستانی را افزایش می‌دهد و دولت را قادر می‌کند کالاهای عمومی مانند امنیت، زیرساخت‌ها، بهداشت و آموزش را تأمین کند. هرچند به لحاظ منطقی توانمندسازی حکومت با توانمندسازی جامعه دو مفهوم متفاوت و قابل جمع است؛ اما در ایران طرفداران این دو مفهوم دو مشرب کاملاً متفاوت سیاست‌ورزی بوده‌اند. سردمداران نظریه توانمندسازی حکومت گروهی از روشنفکران ایران بودند که پس از سرخوردگی از مشروطه خواهی نظریه استبداد منور را بنا گذاشتند.^۱ سیاستمداران و اندیشه‌ورزان طرفدار این نظریه، حل مشکلات کشور را در برنامه‌هایی جستجو می‌کنند که بدون آرمان فوق (دموکراسی خواهی) بتوان ایران را بر قطار توسعه سوار کرد. هرچند در این گروه برخی توسعه ایران را در گرو صنعتی شدن، گروهی در گسترش آموزش و پرورش، گروهی در اصلاح نظام اداری و نظام برنامه‌ریزی، گروهی در سیاست تعدیل و کاهش مداخله دولت و سیاست‌هایی از این قبیل در نظر می‌گیرند؛ اما همه بر اساس یک فرض، توصیه خود را مطرح می‌سازند که فارغ از مسئله دموکراسی

۱. قبل از نظریه استبداد منور طرفداران نظریه دولت منتظم در عصر قاجار نظریه مشابهی با استبداد منور طراحی کرده بودند. در این کتاب به آراء این نظریه‌پردازان اشاره خواهد شد. برای آشنایی با نظریه دولت منتظم بنگرید به: اکبری، محمدعلی. ۱۳۹۱. چالش‌های عصر مدرن در ایران عهد قاجار. تهران: لوح نفیس (چاپ دوم: نشر روزنامه ایران).

همچنین برای آشنایی با نظریه و آبخشور فکری تئوری‌پردازان استبداد منور بنگرید به: بهنام، جمشید. ۱۳۷۹. برلنی‌ها: اندیشمندان ایرانی در برلن ۱۹۱۵-۱۳۹۰. تهران: نشر و پژوهش فرزاد روز و همچنین: آبادیان، حسین. نظریه‌پردازان استبداد منور. فصلنامه مطالعات تاریخی. شماره ۶، ۱۳۸۴ و همچنین: وحدت، فرزین. (۱۳۹۳). رویارویی فکری ایران با مدرنیست، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه. چاپ چهارم. تهران: انتشارات ققنوس. و همچنین: آبادیان، حسین. روزنامه کاوه: رهیافتی روشنفکرانه برای تجدید و هویت ایران، فصلنامه مطالعات ملی، سال ششم، شماره ۱، ۱۳۸۴.